

Herfstconferentie '77 - Drongen - Stroom TAALBESCHOUWING

Verslag substroom PRATEN en LUISTEREN

In deze stroom, geleid door Herman Meddens, begonnen we met het opmaken van een soort inventaris : Wat doe ik al aan praten en luisteren in de klas ?

Daarna bespraken we onderstaande vragenlijst.

PRAGMATIEK : Doel + effect in een gegeven situatie (handelingsleer).

1. De plaatselijke omstandigheden van de betrokkenen.

- + Setting : tijd, plaats, andere lijfelijke omstandigheden.
- + Aard van het kontakt : direct/indirect; grotendeels verbaal of non-verbaal ?
- + Soort kanaal ?
- + Hoevelen zijn bij het kontakt betrokken ? Gaat het om een monoloog, dialoog, polyloog ?
- + Duurt het kontakt relatief lang of kort ?

2. De maatschappelijke situatie van de betrokkenen

- + Belang : Wiens belang is gediend met de nagestreefde doelen in het kontakt (of na te streven doelen) ?
Nemen de betrokkenen deel namens een achterban of groep ?
- + Macht en hiërarchie : Bestond er tussen de betrokkenen eerder kontakt en was er toen sprake van een hiërarchische relatie ? Geldt er binnen deze communicatiesituatie een hiërarchie ?
Wijkt die af van andere gelijksoortige situaties ?
Wordt men gedwongen uitingen te doen of te accepteren ?
Heeft men vrijheid te weerstreven wie wel of niet ?
- + Initiatief : Wie nam het initiatief tot dit kontakt ?
- + Begin, voortgang, einde : Wie begon op welke wijze binnen het kontakt ? Wie of wat bepaalt de voortgang of het einde ?
- + Regels : Wie heeft formeel de zeggingsmacht, wie informeel ?
Zijn de heersende regels i.h.a. formeel of informeel gegeven ? Hoe liggen de regels vast ? Zijn ze vooraf gegeven of groeien ze ?
Kent ieder de regels ?
Sancties op het overtreden der regels ? Wie kan eigen regels ontwikkelen ? Wie kan de regels ter discussie stellen ?

- Kan men zich van de regels bevrijden door metacommunicatie ?
- +Taalgebruikersrol : Spreker/hoorder/toehoorder : Is men verplicht tot één van deze functies of kan men in vrijheid kiezen voor het een of ander ? (9)
- Beurten : hoe vinden ze plaats, wie bepaalt dat ? Wat zijn de normen voor interactie ?

3. Functioneel aspect : doel en effect

- + Verwachtingen van de betrokkenen :
- Wat denkt men van elkaar m.b.t. het onderwerp ? (vooroordeel).
- Wat is elk's doel m.b.t. het kontakt ? Stemt dat overeen met het algemene doel ? Zijn er aanwijsbare dubbele doelen of verborgen agenda's bij deelnemers ?
- Wat meent men dat ter sprake moet of mag komen, wat niet ? Stemmen alle betrokkenen in met het onderwerp (algemeen doel) ?
- + Instemming of andere mogelijke reacties :
- Is er sprake van : begrijpen of niet, aanvaarden of niet, voldoen of niet ? (12) Hoe zou dan een andere dan de feitelijk gegeven reactie geweest kunnen zijn ?
- + Metacommunicatie en haar aard : welke expliciete of impliciete metacommunicatie treedt op ? Is deze m.c. anticiperend, bijsturend of evaluerend ?
- + Misverstaan : berust een eventueel niet begrijpen op een misverstand of op een contactverstoring? (Zie ook: plaatselijke omstandigheden).
- + Aard van de handeling :
- Functie : Gaat het om babbelen of veranderen ? (10)
- Is het kontakt bedoeld als informatief, persuasief of diverterend ?
- Gaat het om expressie, verwijzing of appel ? (Expressie en verwijzing omtrent zichzelf of een zaak ?)
- Aard : Treden er geperverteerde taalhandelingen op ? Zijn er veel of geen illokutieve handelingen die worden geëxpliciteerd (conversatiepostulaat) ?
- + Effect : Heeft men de indruk dat men iemand beïnvloed heeft, waarom en in welke mate ? Heeft men de indruk dat men zelf beïnvloed is?

(op grond waarvan en in welke mate) ? (11)

+ Werkelijkheid :

Gaat het om een realistische of verbeelde werkelijkheid ?

Is de gesproken tekst in z'n geheel waar, onwaar ?

Onder welk aspect ? M.b.t. wiens bedragen ?

Worden waarheden stellend/stellig, dwingend, wensend of vragend geponeerd ?

Zijn er tegenstrijdigheden aan te wijzen ?

Wie is gebaat bij (een deel van) de waarheid over dit of dat ?

Is het onderscheid over wie de uitingen gaan (sommigen, allen e.d.) zorgvuldig ?

SEMANTIEK + SYNTAXIS = GRAMMATICA

4. Inhoud

+ Is de verwijzing verbaal of non-verbaal ? Zijn er betekenisdragende symptomen ?

Is de (non)verbale verwijzing nauwkeurig genoeg ?

Onder welk gezichtspunt vindt de verwijzing plaats ?

(maatschappelijk 'point-of-view')

+ Benaming : Zijn er ook andere namen voor de zaak of het begrip mogelijk ? Is er ruime woordkeuze gebruikt ?

+ Invulling van de begrippen :

Worden begrippen uitgelegd, uitgediept, toegelicht ?

Worden abstracte begrippen concreet ingevuld ? en omgekeerd ?

Wat is de verhouding tussen concrete en abstracte begrippen ?

Worden containerbegrippen gebruikt ?

Worden polyinterpretabele begrippen of woorden gebruikt ?

Worden onbekende woorden of begrippen gebruikt ?

Worden onbekende woorden of begrippen gebruikt ?

+ Geladenheid : Wat is de verhouding tussen de rationele en de emotionele uitingen ?

Zijn er opvallende negatief of positief geladen woorden of begrippen ? Wordt die "lading" ontleend aan de persoon, een groep, een politieke kleur ? Wat is het neutrale gelijkwaardige woord ?

Worden de suggestieve woorden onderkend ?

5. Inhoudelijke structuur

- + Argumentatie en de vorm der beweringen (Gaat het om een geloof, een overtuiging, een conclusie e.d.)
Wat is de aard van de argumenten in de uitspraken ?
(rationeel/emotioneel) en wat is hun respectievelijke werking ?
- + Welke is de organisatiestructuur van het contact (13) ?
Is de structuur volledig? Welke fasen kunnen onderscheiden worden ?

6. Structuur

- + Is er een relatie tussen de structuur van de gesproken taaluitingen en het publiek ?
- + Zijn de uitspraken samengesteld of enkelvoudig ? Welke is de aard der samengesteldheid ? Werkt de samengesteldheid manipulatief (koppelverkoop) ?
- + Probleem van de formulering : Kan men zijn totale idee kwijt in de taal ? In hoeverre is het para- en non-verbale ondersteunend ?

KLANKLEER

- + Spreekt men een sociaal of geografisch dialect ?
- + Heeft men incidenteel een bijzondere uitspraak ?
- + Vragen naar het dynamisch, melodisch en temporeel accent.

Vervolgens wilden we uittesten hoe je met deze vragenlijst praktisch aan het werk kon gaan. Een groep bestudeerde de opname van de uiteenzetting die Wim Van Calcar 's morgens gehouden had. Een andere groep ging aan het werk met de opname van een nieuwsbericht. Hiervan een uitvoeriger verslag.

Dit was het nieuwsbericht :

"In Brussel is een rondetafelconferentie aan de gang waarop de regering aan vakbonden en patronaat een programma voorstelt om de Belgische textiel- en confectienijverheid uit de nood te helpen." (algemeen)

"In Brussel is de rondetafelconferentie over de textiel en de confectie aan de gang. De regering stelt er aan vakbonden en patronaat een programma voor ter vrijwaring van de Belgische textiel- en confectienijverheid.

In deze bedrijfstak werken nog zo'n 116.000 arbeiders en bedienden. Drie jaar geleden waren er nog zo'n 30.000 man meer tewerkgesteld. Die teruggang is te wijten aan een ernstige crisis in de sector die vooral is toe te schrijven aan de abnormale concurrentie uit de lage loonlanden. Op deze rondetafel stelt de regering maatregelen voor op korte en halflange termijn.

Op korte termijn zullen de bedrijven dit jaar nog de lang beloofde premies krijgen die moeten dienen om hun betalingsmoeilijkheden te overbruggen. Voor de confectione bedraagt die premie 15.000,- per arbeider, voor de textiel 20.000,-. Diezelfde premies - het zijn eigenlijk terugbetaalbare voorschotten - zullen ook volgend jaar worden uitbetaald. Op halflange termijn zou de overheid de vernieuwing en de specialisering in de textiel- en de confectionesector aanwakken door maximale spaarsteun.

Dat is nodig omdat de klassieke textielproducten veel goedkoper in de lage loonlanden worden vervaardigd.

Tegelijk wil de overheid ook de import uit die landen beperken. Ongetwijfeld zullen ook de onderhandelingen over een nieuwe collectieve arbeidsovereenkomst voor de textiel op deze rondetafel ter sprake komen. Die onderhandelingen zijn gisteren vastgelopen."

De groep probeerde deze nieuwsmededeling zo nauwkeurig mogelijk te beluisteren en te noteren welke talige aspecten in deze mededeling opvielen, dit aan de hand van de vragenlijst.

We noteerden :

1. (alg.) bij de keuze van onderwerpen komt een bepaalde subjectiviteit tot uiting : opvallend → overwegend negatieve onderwerpen.
2. de identiteit van de nieuwslezer blijft buiten beschouwing / dit geldt niet voor de reporter.
3. toon waarop wordt voorgelezen : neutraal ?
4. snelheid van de informatie
 - kanaal : radio
 - verbaal contact : monoloog

- wie brengt contact tot stand ?
 - luisteraar kan radio aan- of afzetten
 - er bestaat een soort stilzwijgende overeenkomst tussen nieuwsdienst en nieuwsnemer
- achterban : publieke opinie en radio-instituut
BRT→voorondersteld bepaalde regels van gelijk welke aard (pol., moreel enz.) waaraan de berichtgever zich moet houden.
- hiërarchie : luisteraar heeft de macht om de radio af te zetten; feit of de luisteraar al dan niet luistert kan afhangen van zijn maatschappelijke situatie; spreker bepaalt wat hij zal meedelen.
- in de algemene formulering valt het gebruik van het onbepaald lidwoord een op : door deze vaagheid heeft de nieuwslezer een zekere macht : hij nodigt uit tot verder luisteren
- woord "rondetafelconferentie" : taalgebruik van een bepaalde groep, gericht tot mensen met ruime achtergrondkennis - waarom niet : "bijeenkomst" ?
- "ter vrijwaring" : verouderd woord, moeilijk woord
- "uit de nood helpen" en "dat is echt nodig" : emotioneel appél, pathetisch woord
- "lage loonlanden": bestaat niet→lonen zijn laag t.o.v. prijzen in de lage prijzenlanden ! Laag loon alleen t.o.v. onze prijzen.
- "ongetwijfeld" : je krijgt hier een mening mee
- "overheid" : abstract woord dat semantisch vager is dan "regering"
- termen "vakbond", "patronaat", "rondetafelconferentie" : luisteraar wordt verondersteld deze termen te verstaan.
- een voorste "de regering stelt voor" blijkt later eigenlijk een uitgewerkt plan te zijn : "de bedrijven zullen premies krijgen" - i.p.v. "zullen" had er "zouden" moeten staan.
- mening van de tegenpartij is in het nieuwsbericht niet te vinden- nieuwslezer is spreekbuis

van de regering.

- "de onderhandelingen zijn vastgelopen" : enig werkelijk nieuwsfeit - in hoeverre wordt hier ook schuld gesuggereerd ?

Er wordt teveel geïmliceerd en te weinig toegelicht.

Opm. Bij het observeren van het nieuwsbericht hadden wij moeite om ordelijk waar te nemen. Voortdurend lagen wij overhoop met het uit elkaar houden van wat objectieve waarneming en wat subjectieve interpretatie was. Voortdurend waren we al aan het discussiëren i.p.v. aan het observeren. De groep vond dat de hoeveelheid werkmateriaal groot genoeg moest zijn en dat er een duidelijk vertrekpunt moest zijn om met een waarneming te starten. Wij ondervonden ook de nood aan een formele of informele gespreksstimulator.

's Avonds hielden wij een andere oefening. Eén groepje hield een doelgerichte discussie. De anderen observeerden het taalgedrag van de discussiedeelnemers.

Ziehier enkele vaststellingen bij de persoonobservaties :

- gebruik van meta-communicatie
 - ik maak er geen punt van : expliciete meta-comm.
 - al knikken terwijl de anderen aan het praten zijn : impliciete meta-communicatie
- gebruik van moeilijke woorden : alsmede, apodictisch, contradictie
- verzachtend praten
- met overtuiging praten of niet
- informatie geven
- grapjes maken
- poneren : het is nu eenmaal zo
 - (non-verbale expressie kan hierbij belangrijk zijn)
- initiatief nemen
- nodig je iemand uit om te praten of niet ?
- hou je je aan mogelijke discussieregels ?
- modaal weergeven : is dat de bedoeling ? mag ik even tussenkomen ?
- groot stemvolume kan macht betekenen
- zit er dubbel doel in je opmerkingen ?
- babbel je (beschouwen) of verander je (aciveren, in gang zetten) ?

- gebruik van "gekleurde" woorden voor een bepaalde groep : vervreemding, anarchistisch
- subjectieve geladenheid : verhouding tussen emotionele en rationele elementen.

Opm. De persoonsobservaties leken ons niet direkt aangewezen voor klasgebruik, tenzij je te maken hebt met een klas waarmee je zelf een zeer goede relatie hebt en een klas waarbinnen de onderlinge verhoudingen zeer goed zijn.

Veiliger is het in ieder geval aan groepsobservatie te doen.

Vb. Welke argumenten worden gebruikt ?

Welke methode gebruikt men om het gestelde doel te bereiken ?

Wie fungeert als gespreksleider ? Luistert men naar elkaar ? Komt iedereen aan bod ? Blijft men bij het onderwerp ? Spreekt men een algemeen of een gewestelijk Nederlands ? enz.

Zondagochtend hielden we dan nog een andere spreek- en luisteroefening : we kropen met z'n allen achter de poppenkast.

Herman bleek plots een soort sinterklaas te zijn met een grote koffer vol (zelfgemaakte) lappenpoppen. Die poppen waren een soort vage wezens waaraan je zelf een eigen aard en karakter kon geven en die dus ons fantasievermogen konden bevorderen.

In kleine groepjes moesten we nu elk een poppenspel voorbereiden. Voor twee groepen bleek dit geen ernstige moeilijkheden op te leveren, de derde groep had het er behoorlijk lastig mee. We improviseerden daarna een poppenkast in elkaar en de opvoeringen konden beginnen. Op dat ogenblik waren we waarschijnlijk wel de vrolijkste stroom in het conferentieklooster !

Wat bleek nu uit de nabespreking van deze opvoeringen ?

- Bij de voorbereiding is het gewenst dat men een zekere structuur afsprekt, bij volledige improvisatie loopt het makkelijk verkeerd. Kant-en-klaar-dialogen zijn natuurlijk niet nodig.

- Uit de opvoeringen bleek dat wij allen duchtig gebruik hadden gemaakt van bestaande stereotiepen (prins, draak, de Chinezen die voor de deur staan, prinses, koning Boudewijn die gebroken Vlaams spreekt, de Belg die graag friet eet, een bulderende baas, een macro-biotische snob, enz...) met de bedoeling in te spelen op gangbare meningen en aldus te "diverteren".

Ook het gebruik van de stereotiepe sprookjestoon werd opgemerkt, de paternalistische toon, de betuttelingston, de onderdrukkingston...

Er was eens, ons prinsje, jij bent het zonnetje in huis, pienter kereltje, ons moedertje...(vgl. toon van kleuterprogramma's en schoolradio)

Klasopdrachten na zo'n poppenspel zouden kunnen zijn :

- doorbreek eens de stereotiepen en ga na wat het effect is op de verhaalstructuur (bv. de dappere held wil helemaal niet beloond worden met de hand van de koningsdochter)
- verander tijd en plaats van het verhaal (bv. de draak woont in een industrieterrein)
- doorbreek de afgesproken regels die er normaal tussen poppenkastspelers en publiek bestaan :
bv.-het publiek aanspreken, maar vervolgens ontkennen
-niet-handelingswerkwoorden bij handelingswerkwoorden plaatsen : ik vergeet te vallen / hij vergat te sterven in het 3de bedrijf / ik vergeet met te vergissen
-niet inspelen op de aard van het publiek

Opm. Verlang van je leerlingen niet dat ze ineens zomaar een verhaal voor een poppenspel kunnen bedenken. Ga stapsgewijze tewerk. Je kunt ze bv. in een eerste fase wat oefenen in het houden van monoloogjes met poppen, dan kleine dialogen, enz. Laat ze in het begin bv. ook eens een gelezen tekst dramatiseren met poppen. (Reeds met succes geprobeerd bij de tekst "Het aanzoek" van G.Bomans)

Tot slot suggereerde Herman ons als praat- en luisteroefening nog "Het dilemma van de gevangene", een groepspel waarvan het doel is, aan te tonen dat wanneer je verschillende belangen hebt, overeenkomst onmogelijk is.

Het spel verloopt als volgt :

De leerkracht speelt een inspecteur die twee boeven aangehouden heeft en nu moet uitvissen wie de schuldige boef is. De klas wordt in twee opgesplitst, de ene helft is boef A, de andere helft is boef B.

De inspecteur geeft aan beide boeven vooraf te kennen :

- als beide bekennen krijgen ze elk slechts 5 jaar i.p.v. 10
- als beide ontkennen, pakt hij ze bv. op verboden wapenbezit en krijgen ze elk 1 jaar
- als A bekent en B ontkent, krijgt A geen straf en B 10 jaar (Inspecteur denkt aan chantage)
- als A ontkent en B bekent, krijgt A 10 jaar en B geen straf (idem)

De twee groepen (boef A en boef B) gaan nu elk in een apart lokaal zitten. Ze worden elk 3x3 keer ondervraagd met 3 maal een pauze waarin door de leerlingen afspraken gemaakt kunnen worden over wat ze de inspecteur zullen antwoorden.

Je krijgt in elke groep gegarandeerd een op z'n minst geanimeerde discussie, die achteraf kan nabesproken worden. Bij deze nabespreking is het belangrijk na te gaan hoe de consensus in elke groep telkens tot stand kwam.

Zo kwamen we uiteindelijk aan de eindevaluatie. We grepen daartoe terug naar de inventarissen die we bij het begin hadden opgesteld en gingen na wat we daaraan nu als nieuwe zonden toevoegen.

Waar wij zaterdagochtend zoal mee zaten was :

- moeilijkheden en onzekerheden in onze klas
- nood aan concrete technische aanwijzingen om vooruit te komen
- noodzaak om methodisch en inzichtelijk te werken
- het spelelement in het onderwijs

Wat uit de eindevaluatie bleek, was :

- dat er een groter geheel en een wetenschappelijk kader bestaan voor je eigen ideeën
- dat we een aantal praktische voorstellen in handen hadden gekregen
- dat wij meer inzicht hadden gekregen in de gecompliceerdheid van taal op zich en in de sociale omvang en implicaties van taal
- dat wij via taal kritisch bezig waren geweest met onszelf te beschouwen en de maatschappij
- de behoefte om te gaan studeren

Er bleven ook vraagtekens in de lucht hangen :

- het probleem algemene taal-gewesttaal
- hoe zit het met de verhouding geprogrammeerde en vrije creativiteit ?
- het probleem van nabespreken, evalueren, quoteren
we willen liefst niet in cijfers beoordelen, en
wanneer toch noodzakelijk, dan liefst op een zo
genuanceerd mogelijke basis (inzet, bereidheid,
inhoud, enz.)
elke ll. zou een voldoende moeten kunnen halen
t.o.v. een vereiste basiskennis - daar kan elke
ll. dan minder of meer bovenbouwen

En dan nog een gratis slotopmerking :

Taalbeschouwing leidt naar de beschouwing over relaties tot en tussen mensen, d.w.z. jouw relaties tot mensen, niet alleen in het onderwijs, maar in het hele maatschappelijke leven.

Koen

Anne